

III. HAZAI TÜKÖR

Az ország állapota
a Délbácska cikkeinek tükrében

A Délbácska politikai napilap volt, elsősorban politikai eseményekről tudósított. Érdeklődését a jugoszláviai pártpolitikai harcok és a vajdasági magyar kisebbség helyzete kötötte le.

A két világháború közötti jugoszláviai pártpolitikai harcok hátterét, a jugoszláviai forradalmi munkásmozgalom történetét és az SzHSz Királyság gazdasági életét a felszabadulás óta több nagylélegzetű résztanulmány és monográfia rajzolta meg.⁴⁴¹ A Délbácska ilyen tárgyú közleményei mai szemmel nézve jórészt érdektelenek: szerkesztőinek és munkatársainak nem volt kapcsolata sem a kormánykörökkel, sem az ellenzék vezetőivel, bizalmasabb információkra nem tehetett szert, így nem volt tudomása arról, hogy mi zajlik a politikai élet kulisszái mögött. Működését röviden így jellemezhetnénk: napról napra nyomon követte a parlamenti élet eseményeit, napról napra hírt adott arról, amiről az ország más, hasonlóan kevésbé tájékozott napilapjai beszámoltak.

Mi mai szemmel nézve is érdekes a Délbácska parlamenti tudósításaiban, az az országgyűlési képviselők beszédeinek és párbeszédeinek szó szerinti idézése. Az újvidéki magyar napilap a korszak sajtójára jellemző módon a „szenzációs”-nak számító kijelentéseket, a botrányszagú politikai nyilatkozatokat hozta címdalán.

A húszas évek elejétől az 1929. évi januári diktatúra kikiáltásáig a Délbácska a jugoszláv belpolitika drámai korszakait ábrázolja.⁴⁴² A kormányválságok és az ellenzéki obstrukciók hírei az általános válság jeleiként kapnak helyet hasábjain. A fiatal állam, az SzHSz Királyság súlyos gazdasági bajokkal küszködött, mindennapjait nemzeti és valósi türelmetlenség jellemezte, súlyosbító körülményként pedig néhány szomszédos ország fenyegető magatartása vagy nyíltan agresszív fellépése is. Ez foglalkoztatta mind a politikusokat, mind az ország lakosságát: Olaszország magatartása a Fiume-kérdésben;⁴⁴³ az albániai „kacsák”⁴⁴⁴ és a bulgáriai „komitácsi” bandák⁴⁴⁵ állandó támadásai a határmenti lakosság ellen. S közben hírek érkeztek Magyarországra fegyverkezéséről is.⁴⁴⁶

A belgrádi parlamentben csak elvétve esett szó a kisebbségek helyzetéről. 1920-tól 1929 januárjáig az országos jelentőségű politikai konfliktusok, különösen a szerb—horvát szembenállás kérdései szerepeltek napirendjén, és nem

volt olyan kormány ebben az időszakban, amely ezt az ellentétet áthidalta volna.

Az SzHSz Királyság politikai válságát egyszerűen lehetetlen volt konszolidálni. Beteg parlamentarizmus című cikkében a Délbácska 1924 februárjában ezt állapítja meg: „Amióta Jugoszláviában parlamenti élet van, mindig két főkövetelménynek nem felelt meg: nem volt erős kormánya és nem volt erős ellenzéke, pedig e két faktoron alapszik az egészséges parlamentarizmus.”⁴⁴⁷ Egy hónappal később közli a jugoszláviai pártok parlamenti erőviszonyának számszerű adatait; ezek az adatok igazolják idézett vezércikkét.⁴⁴⁸ A belpolitikai helyzet rendezése mégsem ezen állt vagy bukott. Az SzHSz Királyságnak nem volt igazán számottevő, az egész ország politikai és gazdasági életét befolyásolni képes polgári osztálya, és nem volt arisztokráciája sem, jóllehet monarchikus berendezésű állam volt. A parlamentben a különféle előjelű parasztpártok, a demokratikus színezetű polgári pártok, a vallási és a nemzeti tömörülések képviselői foglaltak helyet, a Jugoszláv Kommunista Párt rövid nyilvános szereplése után illegálitásba kényszerült, s az ország vezetését tragikus kimenetelű politikai rögtönzések és a nagyszerb nemzeti hegemonia jellemezte. Az SzHSz Királyságnak nem volt olyan tájegysége vagy közigazgatási területe, amelynek lakossága a kormányzás politikájával elégedett lett volna. A hegemonisztikus törekvés nyomán fellángoltak a nemzeti, a vallási és az etnikai ellentétek, s a megálmodott és katonai értelemben meg is teremtett délszláv állam már a kezdet kezdetén a bomlás tüneteit mutatta. A Délbácska — egy erdélyi lap kommentárját idézve — így ír erről: „a Habsburgmonarchiából leszakadt utódállamok közül éppen az tudja legkevésbé háború utáni politikai életét konszolidálni, amelyet a legrendezettebb szervezetűnek hittek”.⁴⁴⁹

Elvértve a bizakodás hangja is megszólal az újság hasábjain. 1921 januárjában az újvidéki magyar napilap szinte programot kínál a belgrádi alkotmányozó nemzetgyűlésnek: „...a jugoszláv államot alkotó különböző népek és nemzetek, az egész ország jövője az új alkotmánytól függ; egy állam létezésének alapja a konszolidált viszonyok, a rend... a nemzeti érzések, a nemzetiségek jogainak respektálásán nyugszik.” A jugoszláviai magyarok a békés haladás, a rend, a nyugodt fejlődés elemei akarnak lenni: „Részeseivé akarunk válni mi is annak a civilizatorikus munkának, amely a népek hivatása, meg akarjuk mi is feszíteni a magyar fajban élő erkölcsi és szellemi energiákat; a szűk látókörön felülemelkedve segítséget akarunk nyújtani ez állam minden polgárának ahhoz a közös munkához, amely valamennyiünknek közös érdeke-

it, közös boldogulását van hivatva szolgálni.”⁴⁵⁰ A lap bizakodását a trónörökös beszéde váltotta ki, aki így nyilatkozott: „Én csak egy dologra terelem figyelmüket, a legfontosabbra, és ez az igazság. Igazsága legyen népünk minden egyes részének, minden vallásfelekezetnek... legyen igazsága mindenkinek, ha nem is a mi népünköl való, de a polgártársunk.”⁴⁵¹

Fél évvel később a Délbácska másféle politikai irányvételről kénytelen beszámolni: a kormány szigorú intézkedéseiről, az állam tiszteletben tartását és a közrend megóvását szolgáló rendelet kiadásáról, amely elvileg hasznos rendeletnek látszott, de amely a demokratikus erők háttérbe szorítására szolgált.⁴⁵²

Az SzHSz Királyságban az események filmszerű gyorsasággal peregnek. 1921 júniusában a régens ratifikálja a trianoni békeszerződést,⁴⁵³ nem sokkal ezután az országgyűlés megszavazza a hírhedt vidovdáni alkotmányt, s ettől kezdve a középponti politikai kérdés a horvát szeparatizmus.⁴⁵⁴ 1923 júniusában a Délbácska hírül adja, hogy az úgynevezett federalista blokk egységesen lép fel a kormány ellen, és hogy Stjepan Radic horvát parasztvezér horvát köztársasági hadsereget szervez.⁴⁵⁵ Ugyanebben a hónapban a muzulmánok és a szlovénok kivonulnak a parlamentből,⁴⁵⁶ tíz nappal később életbe lép a gondolatszabadságot korlátozó tisztviselői törvény,⁴⁵⁷ a horvát kérdést koronatanács tárgyalja,⁴⁵⁸ július havában pedig megszüntetik a tartományi autonómiákat és felosztják a helytartóságokat.⁴⁵⁹ 1924 januárjában Horvátországot négy közigazgatási területre bontják, s augusztusban a Horvát Nemzeti Parasztpárt alkotmányrevíziót követel.⁴⁶⁰ 1925 júniusában Horvátországban megünneplik a horvát királyság ezeréves jubileumát.⁴⁶¹ 1926 áprilisában egyes állami intézmények óriási sikkasztásaira és visszaéléseire derül fény⁴⁶² stb.

Belgrádi politikai körök a horvát kérdés kiéleződése miatt már 1926 júniusában diktatúrával fenyegetőznek,⁴⁶³ ugyanez év szeptemberében a rendőrség letartóztatja a külügyminisztérium pénztárosát, és kiderül, hogy a külügyminisztérium hiányzó másfél millió dinárját belügyminiszteri rendeletre „diszkrét” célokra használták fel (a választások pénzelésére);⁴⁶⁴ 1928 elején Svetozar Pribičević szövetséget köt Stjepan Radićtal, s miként a Délbácska írja: „a szövetségnek minden megmozdulása a leghatározottabban igazolja, hogy tényleg megalakult a Száván túli, a „precsani” front, amely elsősorban... politikai jelleggel bír”.⁴⁶⁵ A szerb—horvát unitarista-szeparatista ellentétek végső kiéleződése elkerülhetetlen; a Délbácska alig-alig tud olyan hírt közöl-

ni, amely valamiféle kibontakozást sejtetne. A lap egész magatartására e legsúlyosabb belpolitikai kérdés megítélésében a tárgyilagosság jellemző: egyik fél mellett sem kötelezi el magát, egyaránt elítéli a nagyszerb hegemoniát és a nagyhorvát szeparatizmust.⁴⁶⁶

A véget nem érő parlamenti harcok krónikáját a botrányok, a merényletek és a politikai gyilkosságok hírei tarkították.

1921 májusában Drašković belügyminiszter ellen merényletet kísérelnek meg,⁴⁶⁷ júniusban pófozkodásra kerül sor a parlamentben,⁴⁶⁸ a hónap végén pedig bombamerényletet kísérelnek meg a trónörökös ellen is.⁴⁶⁹ Két évvel később egy boszniai községben véres parasztlázadás tör ki,⁴⁷⁰ majd bomba robban a belgrádi parlament épülete mellett,⁴⁷¹ és Nikola Pašić miniszterelnök ellen merényletet kísérelnek meg.⁴⁷² Augusztusban „lövöldözések, rombolások, házkutatások és letartóztatások” következnek Zágrábban,⁴⁷³ s a Muzulmán Párt vezére ellen sikertelen merényletet hajtanak végre.⁴⁷⁴

A községi választások idején a kormány terrort indít az ellenzék ellen,⁴⁷⁵ 1925 márciusában a parlamenti képviselők egymásnak rontanak,⁴⁷⁶ 1926 júliusában Smederevóban a Radikális Párt elnöke agyonlövi a Demokrata Párt elnökét.⁴⁷⁷ A községi választások véres verekedések közepette folynak, a boszniai és a tartományi agitációs népgyűléseken mindennaposak a tettlegességek.⁴⁷⁸ 1926 decemberében a Délbácska Nikola Pašić haláláról számol be,⁴⁷⁹ s idézi a magyarországi sajtót is: Nikola Pašić miniszterelnök „...legnagyobb tette a Kisantant megalakítása. Ő volt a Balkán legkiválóbb diplomatája, aki a háború alatt mindent megtett, hogy az Antantot megnyerje hazája ügyének”.⁴⁸⁰

1927 februárjában a csendőrség a háborúskodó hercegovinai parasztoktól gépfegyvereket és bombákat koboz el,⁴⁸¹ november havában a kormány teremőrséggel akarja megakadályozni a parlamenti tettlegességeket,⁴⁸² de továbbra is verekednek a képviselők.⁴⁸³ Botrány botrányt követ: verekedések, sértegetések és politikai fenyegetőzések színhelye az országgyűlés.⁴⁸⁴ 1928 júniusában nyolc képviselőt kizárnak a parlamentből,⁴⁸⁵ de mivel nem akarnak távozni, csendőrökkel hurcoltatják ki őket az országház épületéből.⁴⁸⁶

1928 június 20-án a Délbácska egy oldalas rendkívüli kiadása jut el az olvasókhöz. A magyar napilap e rendkívüli kiadása Vajdaságban elsőként hozza a megdöbbentő hírt, amely majd a világsajtó hasábjaira is felkerül: „RADICS PAVLÉT ÉS BASZARICSEKET A PARLAMENT NYÍLT ÜLÉSÉN LELŐTT ERACIS PUNISA — RADICS ISTVÁN SÚLYOSAN MEGSEBESÜLT, PERNAR ÉS GRANDJAI S

MEGSEBESÜLT”. Az események rövid ismertetése után a szerkesztőség közli azt is, hogy a parlamenti gyilkosságok után „a telefonösszeköttetés a fővárossal azonnal megszűnt, és megszakították a telefonbeszélgetéseket a külfölddel is.”⁴⁸⁷

A parlamenti gyilkosságok végső formában kiélezték a szerb—horvát, azaz: az unitarista—szeparatista ellentétet. Puniša Racić a Horvát Nemzeti Parasztpárt két tekintélyes képviselőjét ölte meg, másfél hónappal később belehalt sérüléseibe Stjepan Radic, a Horvát Nemzeti Parasztpárt elnöke is, akít a korabeli külföldi sajtó is „horvát parasztvezér”-nek nevezett.⁴⁸⁸

Kíméletlen sajtóháború kezdődik Belgrád és Zágráb között,⁴⁸⁹ Stjepan Radic zágrábi temetésén félmillió ember vesz részt,⁴⁹⁰ s a parlamenti hármasság közvetlen következményeként 1928 novemberében elhangzik a kijelentés a kormány részéről: az államvédelmi törvényt mindenkire alkalmazni fogják.⁴⁹¹ A béke tízéves évfordulóján című szatírjában a Délbácska (a betűjelből ítélve dr. Koráni Elemér) így ír: „A miniszter rendeletileg előírta, hogy az iskolás gyermekek a béke ünnepét három percig fej lehajtva s elmélkedve üljék meg.”⁴⁹² A londoni Times szerint a jugoszláv belpolitikai ellentéteket már csupán „a diktatúra simíthatná el”,⁴⁹³ s erre valóban sor is kerül: 1928 decemberében a kormány „kiegészíti” az államvédelmi törvényt,⁴⁹⁴ megváltoztatja a tartományi önkormányzatról szóló törvényt is,⁴⁹⁵ Zágrábot kiszakítja a zágrábi tartományból és a belgrádihoz csatolja, Aleksandar király valamennyi politikai párt vezetőjével látszattárgyalásokba kezd a „kibontakozásról”,⁴⁹⁶ és 1929. január 6-án Pera Živković hadseregtábornok új kormányt alakít. Az udvarnagyi hivatal kommunikéje szerint „parlamentáris módon nem lehetett megoldani a válságot”.⁴⁹⁷

A Délbácska a hivatalos közlemények modorában tájékoztat az alkotmány felfüggesztéséről, a parlament feloszlásáról s az új törvények (egyebek között az új sajtótörvény) életbe lépéséről.⁴⁹⁸

Jóllehet sok fontos mozzanatot mellőzni voltunk kénytelenek, az újvidéki magyar napilap lényegében így ábrázolta a belpolitikai eseményeket. A jugoszláv társadalom mélyszerkezetében bekövetkező változásokról tehát kevés alkalommal írt. Belpolitikai eseménymagyarázataiban megőrizte tárgyilagosságát, s helyesen látta azt is, hogy az ország döntő nagy kérdéseivel — a munkanélküliséggel, a külföldi eladósodással, az éhínséggel, a szociális kérésekkel — a parlament szinte nem is foglalkozik. A Délbácska a politikai rend megteremtését gazdasági előfeltételekhez kötötte, ezt az álláspontját minden vonatkozó vezércikke híven tükrözi.

1928 februárjában például a küszöbönálló új választások lebonyolítását sem tartja fontosnak:

„Az éhínséges területek lakóinak lelkihangelata kétségbeesítő, az aktív területek lakói sem élnek azonban gondtalanul, sőt a mindennapi megélhetésért még a polgári osztálynak is verejtékes kinnal kell (meg)dolgozni(a)... Amíg a gazdasági nyomor és az éhínség kétségbeesése nem szűnik meg, gondolni sem lehet választásokra.”⁴⁹⁹

1924 májusában arról ír, hogy az országban 200 000 munkanélküli van, 1928 júniusában pedig a Központi Munkaközvetítő Hivatal jelentését idézve közli, hogy májusban 22 000 ember keresett, de csak „1865 férfi és 757 nő kapott munkát”.⁵⁰⁰ A jugoszláv gazdasági válság elmélyüléséről két adat alapján is képet alkothatunk: ez évben Franciaország milliárdos követelésekkel lépett fel az SzHSz Királysággal szemben, s az országnak vállalnia kellett a Monarchia 1,5 milliárdos adósságát is.⁵⁰¹ Az Egyesült Államok vezetői egyébként még 1925-ben nyíltan kimondták: „Amerika nem hajlandó Európát segíteni, ha Európa tovább folytatja improduktív, marakodó politikáját.” Az SzHSz-Királyságnak 1925-ben 47 millió dolláros tartozása volt.⁵⁰²

Mivel legkíméletlenebb intézkedéseit a kormány Horvátországgal szemben foganatosította, pusztán következtetés alapján arra gondolhatnánk, hogy a Délbácska esetleg rokon-szenvet tanúsított a horvát politikai törekvések iránt. A lap azonban gondosan tartózkodott attól, hogy hitet tegyen egyik vagy másik politikai program mellett. Ha gyakran kimondta is, hogy a horvát nép „kisebbségi” státusban él az SzHSz Királyságban, a horvát szeparatizmust és nacionalizmust élesen elítélte. A korszak politikai vezéregyéniségéről, Stjepan Radićról például egyik vezércikkében ezt állapította meg: Stjepan Radić „...markáns és hajlíthatatlan képviselője a horvát nacionalizmusnak, aki eddig egyetlen esetben sem tett bizonyosságot arról, hogy érzékkel bír a kisebbségi problémák iránt”.⁵⁰³

A Délbácska nem csupán a szerb Radikális Párt vagy a belgrádi kormány lépéseit bírálta szinte minden alkalommal, ugyanilyen mértékben Radić nacionalizmusát is: a parasztvezér kisebbségpolitikai demagógiájáról szatíra-sorozatot publikált Kottász Aladár tollából.⁵⁰⁴

A vajdasági magyarság helyzete

Dr. Jakabffy Elemér, a romániai Magyar Kisebbség című folyóirat felelős szerkesztője A magyar kisebbségek és az európai kisebbségi gondolat címmel 1926-ban tanulmányt publikált a Staat und Volkstum című német tanulmánygyűjteményben

(e kiadvány a Deutscher Schutzbund kiadásában jelent meg). A kisebbségi kérdés tárgyalásakor a mai szerzők nem idézik dr. Jakabffy tanulmányát, pedig sok máig érvényes megállapítást tartalmaz, és hitelt érdemlően jellemzi a kisebbségi helyzetbe jutott magyarság „tömegelektani” reagálását.

Amióta a nemzeti gondolat hatja át a tömegeket Európában és a világon, írja dr. Jakabffy, a magyar nemzetnek „mindég egyazonos sors jutott osztályrészül... A magyar... a legutóbbi időkhöz nem ösmert kisebbségi sorsot. Hisz azok, akik tagjai közül önként vándoroltak a tengeren túlra, éppúgy, mint a csángók, akik évszázadok óta Moldvában és Bukovinában valódi értelemben vett nemzeti öntudat nélkül élnek, nemzet-kisebbségi sorsban lévőknek nem minősíthetők. A mai magyar nemzet-kisebbségek helyzetének megítélésénél és mentalitásuk kialakulásánál ezt a körülményt nyomatékosan figyelembe kell venni...”

A kisebbségi sorsba jutott magyarság számára „az új helyzet szinte érthetetlen, szinte megfoghatatlan volt. És a tapasztalatlanság e téren az első időkben súlyos hibákra vitte a három utódállamban élő magyar kisebbségeket. Azt a keserűséget, melyet a szétagoltság az utódállamok magyar kisebbségeiben ébresztett, csak fokozta a csalódás, amelyet azok a nemzettagok hoztak reá, akiknek asszimiláltsága még csak fölületes volt, és akik most az új helyzetben eredeti nemzeteikhez tértek vissza.”

A tanulmány így folytatódik: „A magyar állam kebelén belül a legkönnyebben asszimilálhatóknak a zsidók, a svábok és a ruthének mutatkoztak. És íme, az új helyzet első éveit meghozták a zsidók egy részének nacionalizmusát, a svábok és a ruthének teljes nemzeti öntudatát. Azok a magyarok, akik már évtizedek előtt húszmillió magyarról ábrándoztak, keserűséggel látták ezt, és szinte árulást kiáltottak a zsidók, svábok és ruthének felé. — A kezdetleges magyar kisebbségi politikának egyik súlyos hibája volt, hogy ezt a jórészt természetes processzust felfogni nem tudta, és így távol az egyetemes európai kisebbségi gondolat megértésétől, majdnem azt mondhatnánk: gyűlölködő irigykedéssel nézte testvér kisebbségei szervezkedését és fejlődését.” — „A román, jugoszláv és csehszlovák kormányok egyképpen szívesen látták a magyarság gyengülését azzal, hogy a félig asszimiláltak kiválnak belőle, és új elhelyezkedést keresnek. Annál inkább, mert hisz a németiség és zsidóság e tájakon a sorskisebbség helyzetében marad, míg a magyar azok közé sorozható, amelynél az irredentizmus föltételezhető. Ezek a szempontok vezették az utódállamok kormányait arra is, hogy a nagy átalakulást követő első években megengedik... a németiségnek és a zsidóság-

nak nemzeti alapon való szervezkedését, de mindenképpen akadályozni igyekeznek azt, hogy a magyar kisebbségek tökéletes szervezetekhez jussanak. Ez a politika természetesen fokozta a magyar kisebbségek elhidegülését a testvérkisebbségektől, amelyek sajnos sokszor szintén nem az európai egyetemes kisebbségi gondolat szellemében cselekedtek... Értethető így, hogy a Romániába került másfél millió, a Csehszlovákiába jutott egymillió és a Jugoszláviában maradt félmillió magyar csak nehezen indult a kisebbségi szervezethez útján, és még nehezebben fogadta el az egyetemes kisebbségi gondolatot...”⁵⁰⁵

A Délbácska a „kezdetleges magyar kisebbségi politika” több súlyos hibáját követte el működésének első éveiben. Bevezetőben szoltunk egy-két antiszemita hangvételű cikkéről, bár jeleztük azt is, hogy nem vallási vagy faji, hanem kisebbségvédelmi okokból bírálta a vajdasági lapokat. Dr. Jakabffy Elemér tanulmányának tükrében ez a kérdés még világosabbá válik.

A Délbácska megjelenésének során igen keveset foglalkozott a vajdasági „testvérkisebbségek” problémáival. Megörökölte tehát azt a mentalitást, amely a mindenkori többségi nemzeteket jellemzi: kisebbségi helyzetében is, paradox módon, „többségi kisebbségként” viselkedett. Legtöbb cikkét a vajdasági németekről írta, főképp a vajdasági németek politikai szervezkedéséről.⁵⁰⁶ 1922 decemberében beszámol a Német Párt megalakulásáról,⁵⁰⁷ pártolólágot követi nyomon e szervezkedés eseményeit — később azonban megfogalmazza a magyar—német ellentét kérdését is.⁵⁰⁸ Ezek az ellentétek különösen a választások idején éleződnek ki.⁵⁰⁹

A vajdasági zsidóságról ritkábban ír, de hangja élessé válik, amikor a Magyar Párt szervezkedésének kérdését a zsidóság közönnel vagy elutasítással fogadja.⁵¹⁰ A pártharcokon kívül alig tájékoztat a vajdasági zsidók társadalmi helyzetéről és életéről. Csupán egy-egy jótékonyági akciónak alkalmával⁵¹¹ vagy abból az alkalomból cikkezik, amikor a közoktatásügyi miniszter engedélyezi az újvidéki zsidó tagozatú elemi iskola megnyitását.⁵¹²

A vajdasági szlovákokról még ennél is gyérebb a híradása. 1923 júliusában közli, hogy a szlovákok a Radikális Pártot támogatják, 1925 márciusában pedig azt, hogy „Repatriálnak a petrováci szlovákok”, húsz család már Szlovénországba költözött.⁵¹³

A vajdasági románokról és ruszinokról szűkszavúan és csupán egy-egy alkalommal ír: 1923 augusztusában, a sinai kisantant-konferencia idején, a jugoszláviai román kisebbség autonómiájáról, 1929 augusztusában pedig a ruszin közművelődési egyesület tízéves fennállásáról ad hírt.⁵¹⁴

A Délbácska a jugoszláviai, pontosabban: a vajdasági magyarság helyzetének szentelte legtöbb cikkét, a politikai, közjogi és más egyéb sérelmek felemlegetése közben azonban szembetűnően keveset foglalkozott a magyarság hétköznapijával, társadalmi és gazdasági életével. Riportot, interjút alig közölt ilyen témáról.⁵¹⁵ Szerkezetének, rovatbeosztásának és terjedelmének ismeretében ez valamennyire érthető is, de majdnem kizárólagosan politikai kérdésekre összpontosító szerkesztéspolitikája végül zsákutcába vezette. A politikai sérelmek és követelések ismételtetésével egyféle helyzetudatot, egyféle kisebbségi öntudatot ki tudott alakítani olvasóiban, társadalmi mozgósításukra azonban nem fordított kellő gondot.

Miként a legtöbb napilap, a Délbácska is csupán a tünetek jelzésére szorítkozott egy-egy jelenség megítélésében, elmulasztotta azt a lehetőséget, hogy egy-egy kérdésről átfogóan, elemző módon tájékoztasson.

A jugoszláviai magyarság gazdasági, politikai és kulturális elnyomatását is csak tüneteiben rögzítette. Hasábjain nem jelent meg egyetlenegy átfogó cikk sem, amely egészében vázolta volna a nemzeti elvű földreform, a kisebbségi jogfosztottság vagy a kulturális elnyomatás mibenlétét. Hosszadalmas és céltalan munka volna elszórt híreinek, alkalmi hírmagyarázatainak és vezércikkeinek hatalmas anyagát összefüggő helyzetképpé alakítani. Egy ilyen munka elkészítése egyebek között azért sem indokolt, mert a valóságnak meg nem felelő képet alkotnánk a lap tájékoztató tevékenységéről; egyik nagy hiányossága éppen abban volt, hogy az életnek szinte egyetlen területéről sem adott átfogó és elemző tájékoztatást. Cikkei és hírei történelmi pillanatközelben születtek meg, s azóta erről a történelmi időszakról történettudományi szakmunkák sora pontosabb és hitelesebb képet festett.⁵¹⁶ Épp ezért csupán főbb vonalaiban vázoljuk kisebbségpolitikai tárgyú írásainak tartalmát, figyelmünket a szakmunkákban nem vagy csak részben publikált problémákra irányítva.

Újabbkori forrásaink például nem tesznek említést arról, hogy a jugoszláviai magyarság nem csupán a nemzeti elvű földreform révén jutott koldusbotra.

Az államfordulat előtt a mai Vajdaság területén működő 75 millió korona saját, valamint 288,8 millió korona idegen tőkével rendelkező 168 magyar pénzüzet legnagyobb részét az SzHSz Királyság hatalmi szervei „túladóztatással és egyéb rendszabályokkal alig néhány év alatt felszámolásra vagy szerb pénzüzetekbe való beolvadásra kényszerítették, a fennmaradó hányadát pedig nacionalizálták...”⁵¹⁷ Az államfordulat előtt ezen a területen 230 magyar beszerzési, fogyasztási, értékesítő és hitelszövetkezet létezett — ebből a hú-

szas évek végére 17 falusi szövetkezet maradt meg. Külön súlyosbító körülményként a húszas évek elején 20 százalékos állami kényszerkölcsön formájában a hatóság elrendelte a koronabankjegyek felülbélyegzését; a dinárra mint fizetőeszközzé váló áttérés alkalmával a koronabankjegyeket 4:1 arányban cserélték be dinárra.⁵¹⁸ Ez újabb tetemes veszteséget jelentett, de nem csupán a magyar pénzügyeket érintette, hanem a koronabankjegyekkel gazdálkodó országrészek egészét is.

A legnagyobb csapást a földreform jelentette, azaz ennek kifejezetten nemzeti jellege: „A reform indoka egyáltalán nem szociális vagy közigazgatási megfontolás volt. ...célja a bácskai, bánági és baranyai anacionális elemeknek, számított nagybirtokosok birtokainak szétzüllesztése...”⁵¹⁹ A magyar földbirtokosok minden 100, illetve 518 katasztrális holdon felüli birtokát felosztották, mégpedig az úgynevezett „dobrovoljacok”, a telepesek, az optások, a menekültek és más, szláv nemzetiségű agrárérdekeltek között.⁵²⁰ Az új földtulajdonosok a már jellemzett politikai helyzetben — a mesterségesen felszított nacionalizmus és sovinizmus légkörében — a földek megművelését „államérdekből” nem a helybeli magyar földművesekre bízták, s más egyéb megélhetés híján a magyarság nem kis száma kivándorlásra kényszerült.

A gazdasági elnyomatás e nyilvánvaló tényeire alapozta sérelmi politikáját az újvidéki magyar napilap.

1921 decemberében az 53 év óta fennálló Újvidéki Első Magyar Előlegezési Egylet felszámolásáról ad hírt,⁵²¹ s a földreformot bírálva kitér az ország egész nemzetgazdaságát érintő problémákra. Földnélküli magyarok című vezércikkében például a következőt állapítja meg: „A nacionalizált agrárreform (nemzeti elvű földosztás) földet adott olyanoknak is, akik a földet még lövészárkok formájában sem túrták soha, ellenben minden szociális szempont dörgedelmes hangoztatása dacára zsellérsorban hagyták azokat a magyar és német földmunkásokat, akiknek verejtéke időtlen idők óta hull a baranyai, bácskai és bánági rögre. ...A Vajdaság területén paragon heverő földek, a valamikor virágzó és bőségesen termő, ma tönkretett nagybirtokok, a pusztuló állatállomány, a folyton csökkenő termelés arányában emelkedő drágaság súlyos válságán nem enyhíthet már Simonovics agrárminiszter menesztése. Az agrárreform radikális revíziójára van szükség, hogy megmenthessük az állam éléstárát.”⁵²² S a magyar egyleti élet felszámolása, az iskoláztatási rendszer révén végrehajtott erőszakos asszimilációs politika, az anyanyelvhasználat eltiltása stb. ellenére sem szűnik meg hangsúlyozni, hogy a magyar kisebbség „legnagyobb sérelme, hogy mindaddig kisemizték a földbirtok-reformból.”⁵²³ Hangsúlyozza azt is, hogy

a hatóságok „a földbirtokreform céljaira elsősorban a magyar nagybirtokosok földjét vették el, és ezt a földet, amelyet a magyar munkások műveltek meg, olyanoknak osztották ki, akik nem ismerték a földet, s nem értettek hozzá.”⁵²⁴

1924 októberében vezércikkben sürgeti a kisebbségi „szilárd gazdasági együttműködés”-t, egyféle zárt gazdasági front létrehozását: „...egységes, szilárd gazdasági együttműködés tud a legtovább és a legépebben konzerválni egy idegen körülmények közé került népi kisebbséget”.⁵²⁵ Egyik későbbi híradásában drasztikus esetről számol be: „Csúrogon közöltséget fizethet a magyar, de földet nem vehet”.⁵²⁶ Több alkalommal is megismétli, hogy a földosztás elhibázottsága magának az államnak okoz óriási károkat: „...a földnélküli magyar népnek kellett volna juttatni a felosztott nagybirtokból, és akkor nem volna olyan föld; amely a minimális 7 mázsa helyett még hármát vagy még annyit sem terem holdanként. A politika itt nagy károkat okozott az államnak és a köznek”.⁵²⁷

A vajdasági magyar földmunkások nyomoráról is olvashatunk a lap hasábjain. Az egyik tudósításból megtudjuk például, hogy 1927-ben a vajdasági magyar földmunkások napi 9 dinárból tengették életüket. Mármost azok, akik munkához jutottak. (Ebben az évben a Délbácska vasárnapi száma két dinárba került.)⁵²⁸

1927 októberében az agrártörvény alapján megkezdődött az ingyen házhelyek felosztása, de a magyar agrárproletárok csak egészen kivételes esetben jutottak házhelyhez.⁵²⁹ A magyar munkásság jövője című vezércikkében 1928 májusában a Délbácska hírül adja, hogy a jugoszláv kormány új agrártörvényt készít elő: „Jóval nem kecsget bennünket, magyarokat ez a törvény. Földet csak a szerb, horvát és szlovén földnélküliek kapnak, s a felosztott földek maradékából osztalékot ígér a többi nemzetiségi földigénylőknek is.”⁵³⁰ 1929. február 17-én szokatlanul hosszú címet olvashatunk az újdéki magyar napilap egyik információja fölött: A noviszádi munkáskamara sürgős felterjesztésében kéri az illetékes rezortminisztereket, hogy az agrárföldek revíziójánál vegyék tekintetbe a vajdasági munkásokat is, nemzetiségükre való tekintet nélkül. A kamara ezzel egyidejűleg a földmunkások kötelező biztosítását, mezőgazdasági munkaközvetítő felállítását és gyorssegély kiutalását is kérte.⁵³¹ Csakhogy ezek már a diktatúra napjai, s a továbbiakban semmilyen vonatkozó hírt nem közöl a Délbácska.

A földosztással szoros összefüggésben igen nagy teret szentelt a kivándorlás kérdésének is: rámutatott a nagyméretű vajdasági (és vajdasági magyar) kivándorlás okaira, és propagandaharcot folytatott a gazdasági emigráció megszüntetése érdekében.⁵³² Élészen szembeszállt a Bácsmegyei Napló cikkeivel, amelyek szerint a kivándorlók új hazájukban in-

gyenföldhöz jutnak, és leleplező írásokat közölt a Vajdaságot becserkésző „kivándorlási hiénák” üzelmeiről.

Közleményeiből ítélve a kivándorlási hullám különösen az 1923-as évtől kezdve erősödött fel. Ellenpropagandája ékkor kezd szervezett formát ölteni. Valamennyi közleményének végső summája egy érzelmes-hazafias intelem: „Minden kivándorló bűnt követ el önmaga és valamennyiünk ellen.”⁵³³

Az újvidéki magyar napilap következetesen hamisnak mondja a dél-amerikai állapotokról szóló biztató híradásokat,⁵³⁴ és a helyzet ábrázolását ekképp fejezi be: „Az egykor oly gazdag Vojvodina Argentina és Kanada munkaerőszállítójává süllyedt.”⁵³⁵ A kivándorlás elleni propagandájának még verses változatai is voltak. Kováts Antal például Idegenbe szakadt magyarok és Magyar vadludak húzása címmel igyekezett érzelmileg befolyásolni az útra kelőket.

Magyar vadludak húzása
(Kivándorlókhöz)

A levegőben magyar vadludak
Dúsan húznak most messzi tájra.
Nagy „v” betűben összefutva
Arcvonaluk a ködöket
S a hideget suhogva vágja.

Egyik nap délre szállanak,
Másnap megint északra húznak,
Aztán nyugatra vagy keletre,
S nyugalmat nem lelnek sehol,
És vége-hossza nincs az útnak.

Húzás közben sokan lehullanak
Csüggedten a vad téli tájra:
Lesipuskások puffogatják,
A hóvihar is rajtuk ül,
S „v” betűiket megszítálja.

A levegőben magyar vadludak
Búsan mért szálltok messzi tájra?
S nagy „v” betűben összefutva
Arcvonalatok a ködöt
Suhogva vajjon meddig vágja?

A politikai kormányzat önnön nacionalista-soviniszta ideológiáját „tényekkel” is igyekezett alátámasztani. A kisebbségekkel szembeni bizalmatlanságot mindenekelőtt a bírósági „kémperek” szították fel.

Akárcsak a földreform vagy a kivándorlás kérdésében, a Délbácska a „kémperek” esetében is elutasító állásponton volt.

A mai források csak futólag említik a húszas évek hírhedt kisebbségi „kémpereit”, pedig ezek a magyar kisebbség megfélemlítésére szolgáltak. Az SzHSz Királyság nem ok nélkül tartott a magyar revíziós törekvésektől, a bajok gyökere azonban abban keresendő, hogy a roppant bizonytalan belpolitikai helyzetben a rendőrség és a törvényhatóságok minden alaptalan feljelentést készpénznek vették. Így aztán Vajdaságban egymást érték a mondvacsinált „kémperek”. Szerencsére a korabeli igazságszolgáltatás mégsem volt betegesen elfogult, ez abból is kiderül, hogy a legtöbb, olykor hamistanúzással is tarkított korabeli „kémper” felmentéssel zárult.

A vajdasági magyarságot súlyosan érintette a fennálló hatalom bizalmatlansága, s a Délbácska ezt a kérdést szüntelenül napirenden tartja. Vezércikkeiben keserű iróniával állapítja meg: „A magyarok jórészen a ‚kémek’, és aki nem az, az ‚összeesküvő’, jobbik esetben ‚lázado’, de mindenképpen ‚államellenes’ elem.”⁵³⁶ Egy ideig teljes komolysággal, teljes felelősséggel tudósít a sorjázó perekről, de felismerve konstruált voltukat, végül belefárad az érvek és ellenérvek felsorakoztatásába, és egyre gyakrabban a satíra eszközeivel harcol a méltatlan gyanúsítgatások és meghurcoltatások ellen.

1923 novemberében például arról ír, hogy „Száz darab kémet fogott néhány nappal ezelőtt a belgrádi Novi List. A Balkan, a Pravda s a Vreme már kifáradtak a kánfogásban...”⁵³⁷

Tomán Sándort, a lap felelős szerkesztőjét az újvidéki bíróság elnöke kiutasítja a kémperek tárgyalásáról, de a Délbácska higgadt fölényrel állapítja meg: „A kémkedési ügyek főtárgyalásairól még mindig ki vagyunk tiltva, de nekünk mégis csak az a fontos, hogy ezek a tárgyalások egymás után igazolják a Vajdaságban élő kisebbségi polgárok becsületes állampolgári hűségébe vetett hitünket.”⁵³⁸

1926 februárjában Hurkaforradalom készül Baranyában címmel arról ír, hogy a belgrádi Vreme című lap ismét egy „óriási és fantasztikus magyar kémszervezetet leplezett le”. Íme egy részlet ebből a cikkből:

„A nyomozás adatai alapján... házkutatást tartottak Mózser Ferenc József lakásán, ahol a padláson elrejtve nagy mennyiségű sonkára, oldalasra, minden hájjal megkent karmonádli-
ra és három puskára bukkantak, amelyek közül az egyiknek hiányzott ugyan a csöve, a másiknak meg a puskatusa, de azért ‚kiválóan alkalmas szerszámoknak bizonyultak egy forradalom előkészítésére és végrehajtására’. Az egyik detektív egy el-

rejtett helyen egy hatalmas, ágyúcső formájú micsodára bukkant, amelyről később kiderült, hogy hurka. A gyanús kőbászt nyomban lefoglalták, és Beogradba küldik vegyi vizsgálatra annak megállapítása céljából, hogy nincs-e benne dinamit.

A hatóságok nyomban jelentést tettek felfedezésükről a belügyminisztériumnak, és most Maletics Miroszláv obergenerálinspektor lakásán szívszorongva várják, mikor üt ki a pélmónostori hurkaforradalom, amely bizonyára lángba fogja borítani egész Európát, sőt esetleg Honolulut is, ahol szintén szereztek a teavaját és a karmonádlit.”⁵³⁹

Gyakran élcelődik a hasonlóan ostoba eseteken, komoly hangnemben azonban arról is beszámol, hogy a nemzetgyűlés is kénytelen volt végighallgatni kémkedési perekkel kapcsolatos interpellációkat: „Rendes szokás, hogy a németeket és magyarokat alap nélkül feljelentik, és 7–8 hónapig vizsgálati fogásban vannak, teljesen ártatlanul.”⁵⁴⁰

Másik nagy „témája” a magyar iskoláztatás.

A mai Vajdaság területén az államfordulat előtt már fejlett volt a magyar iskolahálózat; szervezeti felépítése és földrajzi kiterjedtsége a magyar asszimilációs politika céljait is szolgálta. Vajmi kevés sikerrel egyébként.

1920. augusztus 20-án egy kormányrendelet kiterjesztette az 1904. évi szerb elemi iskolai és az 1912. évi szerb középiskolai törvény joghatályát a mai Vajdaság egész területére, egy későbbi kormányrendelet pedig elrendelte az összes iskola államosítását. Ily módon a nemzeti kisebbségek autonóm, önnön igazgatásuk alatt álló iskoláik helyett csak állami tanintézeteket látogathattak, ahol rendszeresített gyakorlattá vált a „kettős nyelvű oktatás”. A kormány a kisebbségi tanítókat és tanárokat államnyelvi és egyéb kiegészítő vizsgákra kényszerítette, felszámolta a kisebbségi felekezeti iskolákat, és államosította a felekezeti és községi iskolák fenntartására szolgáló ingatlanokat is (épületeket, berendezéseket, alapítványokat stb.).⁵⁴¹ E rendelkezések következményeként óriási mértékben csökkent a kisebbségi iskolák és a kisebbségi tanulók száma is, s e megtizedelt létszámot a közoktatásügyi miniszter hírhedt névelemzési rendelete tovább apasztotta.

Tíz év alatt gyakorlatilag megszűnt a magyar középiskolai oktatás, az elemi iskolai pedig épp hogy létezett. A jugoszláv miniszterelnökség sajtóosztályának hivatalos közlése szerint az 1929/30-as iskolaév kezdetén az államfordulat előtt kimutatott 645 önálló magyar elemi iskola helyett már csak 204 „kettős tanítási nyelvű” párhuzamos osztály állt fenn. A horvátországi és a muraközi magyarság számára egyetlen iskolát sem engedélyeztek, a 48 magyar polgári iskolából pedig csak 5 működött párhuzamos tagozatok formájában. A

szakiskolákat teljesen felszámolták olyanképpen, hogy a magyar tannyelvet ezekben az iskolákban 1922-ben eltörölték; a két magyar tanítóképző megszűnt magyar tanítási nyelvű intézet lenni, s a tíz magyar főgimnázium közül csupán a szabadkai maradt meg teljes, azaz nyolc osztályú párhuzamos tagozattal. A felsorolt adatokhoz még az is hozzátartozik, hogy igen sok elemi iskolai és középiskolai magyar osztályban alig két-három tárgyat lehetett magyar nyelven tanítani. A tanítókat és a tanárokat a közoktatásügyi miniszter, Svetozar Pribičević minden különösebb indoklás nélkül áthelyezte nem magyar tanintézetekbe.

A Délbácska gyakran másról sem ír, mint a magyar oktatás tönkretételéről. Gondosan feljegyzi mindazokat az adatokat, amelyek sérelmesek, és pontos utasításokat ad a magyar szülőknek a beiratkozási rendeletekkel kapcsolatban. Vezércikküket közöl a kisebbségi iskolák „visszafejlesztési program”-járól, és attól sem riad vissza, hogy magát a közoktatásügyi minisztert felelősségre vonja. (Svetozar Pribičevićnek, úgy látszik, tudomása volt az újvidéki magyar napilap e támadásairól, mert egy alkalommal a Délbácska munkatársának kijelentette, hogy a lap teljesen oktanuln támadta őt.)⁵⁴²

A Délbácska több alkalomnál is nyílt levélben fordult Pribičević közoktatásügyi miniszterhez a magyar iskolaügy érdekében, s a legélesebb hangú bírálattól sem riadt vissza:

„Miniszter Úr! A vojvodinai magyarság kéri, követeli vissza az iskoláit, s ha az erre vonatkozó rendelkezések a legrövidebb időn belül nem látnának napvilágot, fájdalmas csalódással kellene megállapítania, hogy korán és meggondolatlanul előlegezett bizalmat egy olyan kormánynak, amely csak az ígéretekben különbözik elődjétől.”⁵⁴³

Új iskolatörvény című vezércikkében olvashatjuk: „Merjük állítani, hogy a kisebbségi nyelven történő olyan oktatás, amelyben valóban kifejezésre jut az anyanyelvnek a békeszerződések által is szigorúan megkövetelt tisztelete, állami iskolában el sem képzelhető.”⁵⁴⁴ Nem állt egyedül ezzel a véleményével. 1925 szeptemberében például a belgrádi Narodna Prosveta, a Jugoszláv Tanítószövetség hivatalos lapja is kimondta, hogy „a kisebbségi iskolák felállítását akadályozni közönséges bűntény”.⁵⁴⁵ Dr. Milan Groll demokrata párti képviselő a parlamentben „kíméletlenül bírálta a kormány kisebbségellenes közoktatásügyi politikáját. A kormány minden joggal keresztül gázol, hát még mennyire a kisebbségeken. A kormány nem tartja be még a szerbiai törvényeket sem, hát még a Saint Germaine-i békeszerződés pontjait”.⁵⁴⁶

Meg-megismételt bírálati után a Délbácska szervezőmunkába kezd, ösztöndíjak, alapítványok gyűjtésére buzdít.⁵⁴⁷
Gondoskodjunk a magyar intelligencia pótlásáról című vezércik-

kében felszólítja a szülőket, hogy aki csak teheti, küldje gyermekét középiskolába, s arra int, hogy minden magyar kötelessége támogatni a szegénysorsú, tehetséges diákokat.⁵⁴⁸

Magyar diákok könyörgése című vezércikkében ez áll: „A Délbácska szerkesztősége már egy év óta támogatja a Beogradban és Zagrebben tanuló magyar diákokat... Kérjük a Vajdaság magyarságát, hogy juttassa a Délbácska szerkesztőségéhez azt az összeget, amellyel a magyar ifjúságot támogatni akarja... Minden segítség fontos.”⁵⁴⁹

1925 augusztusában újabb miniszteri rendelet jelenik meg; kimondja, hogy „az állami tisztviselőknek erkölcsi kötelességük, hogy gyerekeiket a szláv osztályokba irassák be”.⁵⁵⁰ A Délbácska rámutat e rendelet indítékaira, Mikor véglegesítik a nemzetiségi tanerőket című cikkében pedig felveti a kérdést: „A tanerők az államnyelvi vizsga sikeres letételével eleget tettek a kibocsátott rendeletnek... Mi akadály van tehát a nemzetiségi s köztük a magyar tanítók véglegesítésének?... Nem azért tartjuk fontosnak a tanítói véglegesítéseket, hogy azután a tanítók szabadon politizálhassanak, bár egyenlő jogú állampolgárok lévén, ezt joggal megtehetik, hanem azért, hogy politikai állásfoglalásra őket senki fenyegetésekkel ne kényszeríthesse, s alaptalan, rosszindulatú, titkos információ alapján politikai állásfoglalásért senkit bántódás, áthelyezés vagy felmentés ne érhesen.”⁵⁵¹

Az Országos Magyar Párt tevékenysége

A jugoszláviai Magyar Párt (1922–1928) megalakulásáról és működéséről Mészáros Sándor monográfiája ad átfogó képet.⁵⁵² Mészáros Sándor a Magyar Párt működésével kapcsolatban minden fontosabb adatot felsorakoztatott, s a történész alaposágával világosította meg azokat a belpolitikai körülményeket, amelyek közepette a Magyar Párt megszerveződött és munkálkodott.⁵⁵³

A Délbácska vonatkozó híreiből, cikkeiből és kommentárjaiból csak azokat ismertetjük, amelyek magának a lapnak az állásfoglalását érintik, vagy amelyek adalékul szolgálhatnak a Magyar Párt tevékenységének jobb megismeréséhez.

Vuk Dragovic és más szerzők úgy tudják, hogy a Délbácska a Magyar Párt lapja volt,⁵⁵⁴ ezt a megállapítást azonban pontosítani kell. Az újvidéki magyar napilap 1922-től kezdve nagy teret szentel a Magyar Párt működésének, e tekintetben rokona a szabadkai Hírlapnak; ami azonban a Hírlaptól megkülönbözteti: a bíráló hangnem, olykor az éles elutasítás. A szó szoros értelmében a Délbácska sohasem volt a Magyar Párt vezetőségének „orgánuma”; csak a párt általános célki-

tűzéseit tartotta szem előtt, a pártvezetőség, a „tisztikar” ilyen-olyan taktikai húzásait, kisebb-nagyobb kompromisszumait, tétlenkedését és óvatosságát kemény hangon bírálta.

A Délbácska természetes módon válhatott az Országos Magyar Párt szócsövénév, 1920 decemberében megfogalmazott szerkesztéspolitikája ugyanis teljes mértékben összhangban volt a két évvel később megalakult Magyar Párt programjával. Maga a Délbácska is kisebbségvédelmi politikát folytatott, meg kívánta teremteni az egységes jugoszláviai magyar kisebbséget, és programjában nyoma sem volt az osztályharc elvének.

1922 szeptemberében, a Magyar Párt hivatalos megalakulása előtt vezércikkben fogalmazta meg legfőbb kifogását az alakuló kisebbségi szervezettel szemben: „Egy héttel a sorsdöntő dátum előtt a magyarság közvéleményének tudnia kelle-ne, kit szántak vezérének... hozzák nyilvánosságra azoknak a neveit, akiket valamilyen listán a magyarság vezéreiuil szántak.”⁵⁵⁵

Ugyanez év szeptember 14-én arról tudósít, hogy a Magyar Párt zentai alakuló nagygyűlésére húszezer embert várnak a szervezők; ismerteti az összejövetel programját, és közzéteszi a tisztikar tagjainak névsorát. Egyebek között azt is megtudjuk ebből a cikkből, hogy Zombor polgármestere és rendőrfőkapitánya, a topolyai és a zentai járás főszolgabírója és Mohol község jegyzője a kormány utasítására „meghatározott számú magyar alattvalónak” az ország területéről való kiutasításához folyamodott, és hogy a kiutasítottak között voltak a Magyar Párt szervezeteinek vezetői is: Zomborból dr. Bulyák János pártelnök, dr. Deák Leó alelnök, dr. Turányi Zsigmond titkár, dr. Léderer Dezső és dr. Tibor Ervin intéző bizottsági tagok, Topolyáról dr. Hoos Kázmér vezetőségi tag és Moholról a pártvezetőség több tagja.

1922. szeptember 15-i számában a Délbácska közzéteszi a Magyar Párt memorandumát, a kisebbségi sérelmek és kívánságok jegyzékét, amelyet Nikola Pašić miniszternek továbbított a tisztikar.⁵⁵⁶

1922. szeptember 17-én Zentán megtartja alakuló nagygyűlését a Magyar Párt, s ebből az alkalomból a szerkesztőség rendkívüli kiadásában jelenteti meg a lapot.⁵⁵⁷ A Délbácska „Jugoszlávia magyarsága impozáns nagygyűlésé”-nek nevezi az összejövetelt, s örömmel ír arról, hogy a népgyűlés „a legteljesebb rendben, minden zavaró incidens nélkül folyt le”. Néhány nappal később közzéteszi a Magyar Párt programtervezetét,⁵⁵⁸ s hírt ad arról is, hogy Zentán felelőtlen elemek ablakokat vertek be.⁵⁵⁹ Ezután protokollhírek következnek: a csehszlovákiai Magyar Párt táviratban köszönti a jugoszláviait,⁵⁶⁰ Aleksandar király pedig megköszöni a Magyar Párt „hódoló” táviratát.

1922 októberében a Délbácska vezércikk kíséretében közzéteszi a Magyar Párt második memorandumát is, amely a magyarság választójogának kérdését, a belügyminiszteri jogfosztó rendeletet és a választói törvény körüli félreértéseket tette szóvá, s amelyet a vezetőség a kormány és a parlament valamennyi tagjához eljuttatott.⁵⁶¹ A Magyar Párt elnöki tanácsa nem sokkal ezután utasításokat ad a pártszervezeteknek a választói névjegyzékek kiigazításával kapcsolatban, és tiltakozik a hatósági terror ellen.⁵⁶²

Politikai párt vagy kultúrszövetség? című vezércikkében a Délbácska bírálja a pártvezetőség tétova iránykeresését, és külön javaslattal áll elő: a Magyar Párttól függetlenül meg kell alakítani „a vajdasági magyarság kultúrszövetségét...”⁵⁶³ Júliusban a szerkesztőség megállapítja: a Magyar Párt megalakulása óta semmi sem történt, a vezetőség tétlenkedik.⁵⁶⁴ Ezt követően megírja, hogy Vajdaságban társadalmi akció indult a kisebbségi iskolák megmentése érdekében, és hogy a Német Párt képviselői együttműködést keresnek a Magyar Párttal.⁵⁶⁵ Augusztusban a Német Párt képviselői tárgyalásokat folytatnak a miniszterelnökkel és a közoktatási miniszterrel, a Magyar Párt azonban továbbra is passzív.⁵⁶⁶

Nem sokkal ezután beszámol az öt esztendeje folyó eredménytelen nemzetiségi küzdelmekről, és megállapítja: „A Magyar Párt fikció csak...”, nem végzi feladatát.⁵⁶⁷ Hasonlóan éles támadást intéz a „vezérlőbizottság” ellen, miután egyes tagjai felelőtlenül kijelentik: a Magyar Párt fontosabb csigákkal van elfoglalva, „Egyelőre nem sürgős a gimnáziumok ügye”.⁵⁶⁸ Ennél is keményebb és kíméletlenebb a következő vezércikke: ironiával ír a Magyar Párt „kávéházi” vezérlőbizottságának tétlenségéről, és felveti a magyar pártszervezeti tömörülés indokoltságának kérdését: „...szükség van-e itt továbbra is a magyarság politikai szervezetére? A tömeg és vezetői egyképpen elbuktak a nagy vizsgán, s mint átmenet, kizárólag a kulturális és gazdasági szervezkedés útja látszik a magyar nép jövődjének megmentéséhez vezetni”.⁵⁶⁹ A már jellemzett „többségi kisebbség vagyunk” érvelésmód jut kifejezésre egyik későbbi cikkében, de ennek az írásnak az éle is a Magyar Párt felé irányul: „A németek, amióta politikai pártjuk van, és az befolyással bír, egymás után kapnak engedményeket a kormánytól kulturális téren. A Vajdaság területén több magyar lakik, mint német, és a németeknek mégis hat gimnáziumuk van a magyarok hároméval szemben.” A magyar gimnáziumok ügyében nem az elnöki tanács, csupán a zombori pártszervezet tett bizonyos lépéseket.⁵⁷⁰ S a Délbácska fokozza bírálatát: a pártvezetőségnek tisztában kell lennie azzal, hogy „a magyar iskolák ügye nem pártügy”, ennél fogva nem köthető a Párt pil-

lanatnyi taktikai terveihez.⁵⁷¹

A Magyar Párt vezetősége e sorozatos bírálatok után kénytelen memorandumba foglalni a magyarság iskolasérelmeit,⁵⁷² belgrádi tárgyalásai azonban nem járnak sikerrel.⁵⁷³

A Magyar Párt közben egyezkedni próbált a radikálisokkal, s megélnkülő tevékenysége láttán az újvidéki magyar napilap valamivel elismerőbben ismerteti új irányvételét, a Radikális Párttal való együttműködését azonban kilátástalannak tartja; megítélése szerint a Radikális Párt sem hajlandó a magyarság gazdasági és kulturális követeléseit teljesíteni.⁵⁷⁴ Nem tárgyalunk című vezércikkében teljes az elutasítás: a Radikális Párt nem váltotta be ígéreteit, képviselői nem szavahihetőek.⁵⁷⁵

Több alkalomnál beszámol a Magyar Pártot letörni igyekvő hatósági terrortól, illetve ismeretlen tetteseknek a magyar pártvezetők ellen intézett támadásáról. Így 1924 februárjában arról informál, hogy dr. Csettle Jánosra, a zentai Magyar Párt elnökére revolverből rálőtték, a merénylet azonban szerencsére nem sikerült.⁵⁷⁶ Márciusban közli, hogy a Magyar Párt semmiféle párttal nem köt „paktumot”,⁵⁷⁷ szóvá teszi azt, hogy a Párt eddigi munkája lényegében eredménytelen volt: két év elmúltával „az SHS Királyság magyar nemzetiségű kisebbségének nincs parlamenti képviselője...”⁵⁷⁸ Májusban megírja, hogy a kormány „határozatilag” betiltotta a Magyar Párt május 5-ére tervezett becskerei nagygyűlését.⁵⁷⁹

A kezdetben bátortalanul fellépő Magyar Pártot épp új irányvételének kezdetén, 1924 májusában a belügyminisztérium egyszerűen feloszlátja.⁵⁸⁰ A magyarázat mindössze annyi, hogy kapcsolatban állt a magyarországi irredentákkal.⁵⁸¹ A Délbácskát — már voltak hasonló tapasztalatai — nem hökkenti meg a hír, hanem felháborítja; okkal egyébként, mert a Magyar Párt ellen megfogalmazott vád koholt vád volt, ez később teljes mértékben beigazolódott.⁵⁸²

Az újvidéki magyar napilap szerint a jugoszláviai Magyar Párt feloszlátása „a kisebbségi szerződés 7. és 8. szakaszaiba ütközik”,⁵⁸³ Béke Magyarországgal, harc a kisebbségekkel című írásában pedig a jugoszláv kormánypolitika kétarcúságát bírálja. „A kormány”, olvashatjuk e vezércikkében, „nemcsak feloszlatta a Magyar Pártot, hanem egyik minisztere útján kifejezésre juttatta azt az álláspontját, hogy a (jugoszláviai) magyarsággal mint olyannal még csak tárgyalni sem hajlandó”.⁵⁸⁴

Egy jellemző apróság: a Délbácska írta meg azt is, hogy a május 5-ére tervezett becskerei nagygyűlésre vonatkozó „betiltó végzést” a belügyminisztérium valamikor augusztus derekán juttatta el a szervezőkhöz.⁵⁸⁵ Ez csak egy szabály-

talanság volt a sok közül.

Az újvidéki magyar napilap és a Magyar Párt vezetőségének konfrontációja 1924 augusztusában tetőzik. A vezetőség kinyilvánítja azt a véleményét, hogy a Délbácska eltért a Magyar Párt hivatalos álláspontjától,⁵⁸⁶ a szerkesztőség válasza pedig az, hogy nem a Délbácska, hanem a Magyar Párt vezetősége tért le az elvi következetesség útjáról. A tettek következnek! című vezércikkében félreérthetetlen formában megfogalmazza a Magyar Párt álláspontjánál hasonlíthatatlanul radikálisabb állásfoglalását: „A Magyar Pártnak elsősorban a nincstelen, gonddal, nyomorral, sokszor éhséggel és kétségbeesettséggel küzdő magyar szegénysorsúakért kell síkraszállnia.”⁵⁸⁷ A Magyar Pártnak voltak szociális jellegű követelése is, kifogásolta a nemzeti kizárólagosságra alapozott föld-reform végrehajtását, de nyomatékkal hangsúlyozta a magyar földbirtokosok vagyoni jóvátételének szükségességét is.⁵⁸⁸

E nyilvánvaló ellentétek sem akadályozzák meg a szerkesztőséget abban, hogy nyílt levélben forduljon a miniszterelnökhöz a Magyar Párt felfüggesztésére vonatkozó „alkotmányellenes intézkedés” hatályon kívül helyezése érdekében.⁵⁸⁹

Mindeközben a kisebbségi megosztottság tovább folytatódik. Augusztusban a Zsidó Nemzeti Szövetség újvidéki szervezete levelet intéz a Délbácskához: a cionisták tiltakoznak az ellen, hogy az össz-zsidóságra „magyar érzelmeket oktrojáljon” bárki is; „A novisadi cionista organizáció kijelenti, hogy a Magyar Párt alapításának kérdését egyhangú közömbösséggel szemléli.”⁵⁹⁰ Tíz nappal később egy hír arról számol be, hogy „Novisad zsidó polgársága önálló nemzeti pártot fog alakítani, s oda fog hatni, hogy a Magyar Párttól teljesen különválva hasonló állásfoglalásra bírja a Vajdaság egész zsidóságát is”.⁵⁹¹ A Délbácska nem fűz megjegyzést ezekhez a nyilatkozatokhoz.

Hosszú huzavona után a kormány végül engedélyezi a Magyar Párt újbóli működését,⁵⁹² s az újvidéki helyi szervezet előkészítő bizottsága, mintha csak a cionisták levelére és nyilatkozatára válaszolna, közzéteszi felhívását: az újvidéki helyi szervezetnek „tagja lehet mindenki osztály- és felekezeti különbségre való tekintet nélkül, aki magyarnak vallja magát”.⁵⁹³ A szabadkai Bács megyei Napló ennek ellenére is 1924. szeptember 13-án támadást indít az újvidéki helyi pártszervezet ellen, és „antiszemita” frakciónak minősíti.⁵⁹⁴ Az előkészítő bizottság cáfolja a vádat, és a Bács megyei Naplóban közzétett névsort (amelyből hiányoztak a zsidó származású magyar polgárok nevei) teljesen önkényesnek minősíti.⁵⁹⁵

Miután dr. Sántha György megkapja a Magyar Párt engedélyezéséről szóló belügyminiszteri végzést,⁵⁹⁶ új lendületet

vesz a pártmunka, s a Délbácska is bekapcsolódik a Magyar Párt tevékenységének propagálásába.⁵⁹⁷ A mai olvasónak e közlemények ismeretében gyakran támadhat olyan benyomása, hogy a Magyar Párt tevékenységének irányát a Délbácska jelölte ki — hogy ez mégsem így volt, arról a pártvezetőség és a szerkesztőség nyílt ellentétei tanúskodnak.

A Délbácska pontosabban fogalmaz, mint a pártvezetőség, s érvelése argumentáltak, mint a párts pártszónokoké. A magyarság loyaltása című vezércikkében olvashatjuk:

„Az az ellenvetés, hogy (a magyarok) nem szeretik ezt az államot, nem jelenti azt, hogy nem is szerethetik meg. Egy bizonyos: az elnyomás egykedvűekké vagy rosszabb esetben gyűlölködökké teszi őket, de akkor, ha a magyarban egyenlő jogú polgárt fognak látni, ennek meglez a kívánt hatása, mert csak az elnyomottak lázadnak.”⁵⁹⁸

Újvidéken megalakul a Magyar Párt helyi szervezete (dr. Brezovszky Nándor elnökkel és dr. Szlezák Rezső alelnökkel az élén), másutt is felélénkül a szervezési munka, a Délbácska azonban némi ürömet csöppent az örömbé: megismétli azt a kifogását, hogy a vezetők (az elnöki tanács legfelelősebb vezetői) nem állnak helyzetük magaslatán, és nyíltan kimondja: „Az igazi vezetőt várjuk, aki tudja, hogy a vezetésre termett ember sohasem a múlt, hanem (mindig) a jövő kategóriáiban gondolkodik...”⁵⁹⁹

Úgy látszik, e bíráló szavaknak lett némi foganatja, mert nem sokkal ezután már arról tájékoztat a Délbácska, hogy a Magyar Párt új tisztikart választ.⁶⁰⁰

Folynak az előkészületek a tervbe vett becskerekai nagygyűlés megszervezése érdekében (1924. november 9-e volt a kitűzött dátum),⁶⁰¹ de a belügyminisztérium másodízben sem engedélyezi az összejövetel megtartását: „A gyűlés megtartását azért tiltottuk meg, mert nem volt szabályszerűen bejelentve.”⁶⁰²

A közelgő választások a Magyar Párt vezetőségét és a Délbácska szerkesztőségét arra készítetik, hogy a választól névjegyzékek kiigazítására összpontosítsák figyelmüket. Felvilágosító munkájuknak volt is eredménye: a Délbácska ekkor már 100 000 magyar szavazópolgárt emleget, és kijelenti: „Ettől a számtól kezdődőleg a magyar kisebbség jelentős tényezőnek számít a Vajdaság területén.”⁶⁰³ Nagy lendülettel folynak a választási előkészületek, a jelölések és a névjegyzékek kiigazításai, s a Délbácska ismét polémiába keveredik a Bácsmegeyi Naplóval.⁶⁰⁴ Dr. Csettle Jánost, a zentai Magyar Párt elnökét ismeretlen okokból letartóztatják.⁶⁰⁵ Hír érkezik arról is, hogy a szerémségi magyarok községekben nem merik megalakítani a magyar pártszervezeteket,⁶⁰⁶ és december végén megkezdődnek a szokásos „választási felelőtlenkedé-

sek” — a nacionalisták ezúttal Óbecsén, Adán és Moholon kergetnek szét egy-egy népgyűlést.⁶⁰⁷ Az adminisztratív gáncoskodásokra vet fényt az a tény, hogy Újvidéken (az újvidéki választási kerületben) 5000 felszólamlás érkezik a választói névjegyzék hiányosságával kapcsolatban, és Szabadkán teljesen alaptalan vádak nyomán letartóztatják a Magyar Párt vezetőségét.⁶⁰⁸ Néhány nap múlva a szabadkai pártvezetőket szabadon bocsátják,⁶⁰⁹ valamivel később viszont a Magyar Párt batinai jelöltjét tartóztatják le.⁶¹⁰ Napirenden vannak az ablakbeverések,⁶¹¹ a hatóságok, korrupcióval igyekeznek aláásni a Magyar Párt működését,⁶¹² s az ingyen házhelyek osztogatásától kezdve a bűnvádi feljelentéseken át egészen a rendőrségi brutalitásig a nacionalisták latba vetik minden erejüket, hogy megakadályozzák a Magyar Párt esetleges győzelmét.⁶¹³ A Délbácska leleplezi a visszaéléseiket, elítéli a kilengéseket, de önbíráló szellemben ír a magyarság magatartásáról: „A kisebbségi politika nem végtelenbe nyúló vacsorákból, alkoholos folyadékokból és alkoholos beszédekből áll. Ide tették kellenek, áldozatkészség, bátorság és becsületes elhatározottság.”⁶¹⁴ A hatósági visszaélésekkel kapcsolatban a becskereki Magyar Párt elnöke, dr. Várady Imre így nyilatkozik: „A kisebbségi probléma ne legyen rendőri kérdés.” S ebben a kívánságban valószínűleg az SzHSz Királyság kisebbségpolitikájának teljes elhibázottsága fogalmazódik meg.

A Délbácska hírül adja, hogy Vajdaság-szerte „radikális magyar pártok” alakulnak meg, nem kis részben a Bácsmezei Napló és természetesen a Radikális Párt agitációja nyomán, de tudósít arról is, hogy ezek a „pártszervezetek” számbelileg jelentéktelenek, nincs számottevő befolyásuk. A Bácsmezei Naplóval szemben tanúsított elutasító magatartását egyik közleménye világítja meg: 1925. január 22-én megírja, hogy a Bácsmezei Napló végre nyíltan színt vallott: „belépett a Radikális Pártba”. (Ez persze csak úgy értendő, hogy dr. Fenyves Ferenc felelős szerkesztő, dr. Dettre János, „a Károlyi-kormány volt szegedi főispánja”, a Bácsmezei Napló főszerkesztője és Hubert János hírlapíró csatlakozott a Radikális Párthoz.) A Délbácska számára árulkodó ez a tény, s nem mulasztja el az alkalmat, hogy olvasóközönségét eltávolítsa a nagy szabadkai napilap politikai irányvonalától.

Mit akar a Magyar Párt? című cikkében részletesen ismerteti a pártprogram fontosabb pontjait, és napról napra tudósít a pártszervezetek működéséről,⁶¹⁵ a választási előkészületek idején pedig szalagcímben közöl ilyen felhívásokat:

„Ha tíz év múlva is magyarul akarsz imádkozni, a Magyar Pártra add le a szavazatodat!” — „Ha az unokáiddal egyszer magyarul akarsz beszélgetni, úgy február 8-án a Magyar Párt-

ra add le szavazatodat.” — „Tiszteld az összes kormánypártokat és a Magyar Pártra add le szavazatodat!” — „Magyar iskolát követelsz, ha február 8-án a Magyar Pártra adod szavazatodat!” — „Ne a lepéznelt gyávákra, magyar lelkiismeretedre hallgass, és szavazz a Magyar Pártra!”⁶¹⁶

A választások idején a kormány háromnapos szesztilalmat rendel el — ezt egyébként külön rendelet írta elő,⁶¹⁷ eléggé különös azonban, hogy másfél napos telefonszünetet is elrendel, ugyanebben az időpontban.⁶¹⁸ A Délbácska megjegyzi: „Az ellenzék attól tart, hogy a kormány a telefonhasználat megtiltásával a választási eredményt akarja befolyásolni. Az ellenzéki pártok ezért futárszolgálatot létesítettek, és így akarják pontosan közölni az eredményeket.”⁶¹⁹

A nagy reménykedések után teljes a kiábrándulás: 1925. február 9-én a Délbácska öles címben tudatja olvasóival, hogy győzött a kormány, Bácskában nem választottak meg egy magyar képviselőt sem, a németek viszont három mandátumhoz jutottak.⁶²⁰ Egy nappal később címodalán fogalmazza meg magyarázatát: „Az erőszak juttatta győzelemhez a kormányt.”⁶²¹

Ezután már nem is tehet mást a szerkesztőség, mint elemezni kénytelen a lezajlott választások eredményét. A lap hasábjain sorjáznak a cikkek a választások alkalmával tapasztalt törvénysértésekről. Ezek közül a legegyszerűbb volt a budiszavai eset: Budiszaván a magyar és a német szavazókat egyszerűen nem engedték az urnák közelébe.⁶²²

A Délbácska eltökéltségére jellemző, hogy ezután sem közöl panaszos hangvételű, kiábrándult cikkeket, hanem munkára serkent. Csak a munka következhetik! című vezércikkében levonja a szükséges konzekvenciákat: a Magyar Párt választási kampánya kudarcra zárult, a jugoszláviai magyarság nem támaszkodhat erre a politikai szervezetre. Továbbra is támogatnia kell a Magyar Pártot, de az elmúlt évek tapasztalataiból okulva másféle önszervezésre is szüksége van: „A Magyar Párt mellett meg kell alkotni a magyarság egész Vojvodinára kiterjedő kulturális és gazdasági szervezeteit is.”⁶²³

A Délbácska sohasem írt hízelgő hangnemben a Magyar Pártról, de látta az útjába gördített hatalmas akadályokat, és védelmére sietett, ha vezetőségét vagy tagságát méltatlan támadás érte. S miközben szüntelen hangsúlyozta a kisebbségi (nem pártpolitikai) gazdasági és kulturális szervezkedés fontosságát, kioktatta a vajdasági magyar lapok szerkesztősegeit is: így például a Bácskatopolya és Vidéke című „kis radikális hetilapverkli” szerkesztőségét, amely egyik cikkében „egyesült jugoszláviai politikai bohócok” egyesületének nevezte a Magyar Pártot.⁶²⁴

A sikertelen választások után kiéleződik az ellentét a Magyar Párt vezetősége és a Délbácska szerkesztősége között.

Dr. Sántha Györgynek, az Országos Magyar Párt elnökének lemondása után⁶²⁵ az újvidéki helyi szervezet élesen bírálja a Délbácska írásmódját: dr. Brezovszky Nándor elnök kijelenti, hogy az elmúlt időszakban „A Délbácska és a szélsőséges csoport álláspontja nem fedte a pártvezetőség álláspontját.”⁶²⁶

A szerkesztőség nyílt levélben fordul dr. Brezovszkyhoz, majd vezércikkben mondja ki véleményét: nem vonja kétségbe az újvidéki Magyar Párt vezetőinek politikai jószándékát, de rátermettségüket és képességeiket tagadja.⁶²⁷ Van-e Magyar Párt? című vezércikkében ennél is élesebben fogalmaz: a pártvezetők „személyi ellentétekre alapított ‚politikájuknak’ áldozatul dobták a magyarság politikai pártszervezetét”.⁶²⁸

Nem sokkal ezután a szabadkai Hírlap arról tudósít, hogy lemondásra készül az Országos Magyar Párt vezetősége, s hogy a párt vezetőit a „magyar” (azaz: az álkisebbségi) sajtó állásfoglalása kedvetlenítette el.⁶²⁹ A Délbácska ismét foglalkozni kénytelen a szabadkai Bácsmezei Napló cikkével, amelynek az a lényege, hogy nincs szükség a Magyar Pártra, inkább arra volna szükség, hogy „a magyarság végre békét kössön a tényleges hatalommal”.⁶³⁰ Szembehelyezkedik ezzel a javaslat-tal, és megindokolja, miért kell továbbra is fennmaradnia a magyar pártszervezetnek.⁶³¹

Kifejti, hogy az önálló (kisebbségi) szervezkedésről öngyilkosság lemondani: „...aki leteszi az önálló politikai szervezkedés fegyverét, arról ma már mindenki tudja, hogy az lemondott a küzdelemről”.⁶³² A Magyar Párt létjogosultságát nem kell elvitatni, hanem alkalmassá kell tenni arra, hogy a kitűzött célokért (a földreform igazságos revíziója, a kisebbségi iskolák megnyitása, a kulturális intézmények és egyletek engedélyezése stb.) eredményesen munkálkodjon: „A magyar közvélemény unja már a szavakat, és tetteket követel!”⁶³³ Kimondja azt is, hogy a sikertelen februári választások után a Magyar Párt nem adott életjelt magáról, s így „önként vetődik fel a kérdés, (hogy) a ki nem mondott, de a gyakorlatban annál nagyobb szigorúsággal betartott passzivitás kivel szemben óhajt kifejezésre jutni? A kormánnyal szemben, vagy a magyar tömegekkel (szemben)?”⁶³⁴ A Magyar Pártnak ekkor valóban „programja” volt a passzivitás, s ezzel a Délbácska legkevésbé sem ért egyet.⁶³⁵ Az „élőhalott” újvidéki magyar pártszervezet tétlenségét bírálva felfedi a stagnálás igazi okait, és némiképp módosítva 1920. december 12-ei programcikkét, kimondja: „...a magyarság kulturális és politikai törekvéseinek elősegítése, propagálása és számontartása hívta életre évekkal ezelőtt a Délbácskát”, ugyanez lenne feladata a Magyar Pártnak is.⁶³⁶

1925 szeptemberében az újvidéki magyar napilap ismét lesújtó véleményt mond a Magyar Pártról: „A magát ‚Magyar Párt’-nak nevező alakulat állásfoglalásának... nem kell túl-

ságosan nagy jelentőséget tulajdonítani.”⁶³⁷ Az eredmény: semmi című vezércikkében, amelyből az iménti idézet való, a szerkesztőség hetedfél év kisebbségi küzdelmeinek kivételesen tárgyilagos jegyzékét készíti el; egyetlen eredményként csupán a kisebbségi párt megalakulását könyvelhetné el, ez a szervezet azonban nem végzi feladatát.

1925 őszén tanácskozássra ülnek össze Genfben az európai „szervezett kisebbségek” képviselői, s a jugoszláviai magyarság képviselőjében dr. Deák Leó a zombori Magyar Párt elnöke jelenik meg a konferencián.⁶³⁸ A Délbácska ekkor jut el az „európai kisebbségi gondolat” felismeréséhez,⁶³⁹ ekkor hangsúlyozza a kisebbségek együttműködésének szükségességét: „Az SHS Királyságban élő nemzeti kisebbségek, elsősorban azonban a magyarok és németek még nem jutottak el odáig, hogy együttesen küzdjenek közös jogaikért.”⁶⁴⁰

1926 februárjában a Magyar Párt tevékenységének tartalmi gazdagítását szorgalmazza, és megismétli azt, hogy tömegbázis nélkül a szervezet semmire sem fog jutni. Komoly szó című vezércikkében olvashatjuk: „Nem elégséges közvetlen a választások előtt gyűlések, választási agitációk tartása, hanem szükségesek egy olyan központi szervezet köré csoportosult helyi szervezetek, melyek a magyarság apróbb bajjaival, panaszaiival, kívánságaival, iskola-, adó-, kulturális és ami legfőbb: gazdasági helyzetével állandóan foglalkoznának...”⁶⁴¹ Kik tárgyaljanak? című vezércikkében megállapítja: „...a magyar kisebbség nevében csak azok tárgyalhatnak, bármilyen, a magyarságot érintő ügyben, kik az össz magyarságtól kapnak erre nézve megbízást... a magyar kisebbség gerincét a földműves, kisiparos, kiskereskedő és munkásosztály képezi, és ezeknek a meghallgatása nélkül döntené nem lehet”.⁶⁴²

Hírekben számol be arról, hogy a Magyar Párt munkához látott, a lényegét illetően azonban továbbra is tétlenségben látta a szervezetet: „a helyi szervezetek már több mint egy éve tétlenségben vannak, semmiféle irány, tájékoztatás nincsen...”⁶⁴³ A márciusi adai népgyűlés után a szerkesztőség ismét bíráltni kénytelen a pártvezetőséget: „a jugoszláviai Magyar Párt vezetői még ma is nagy hívei a zárt ajtók mögötti tárgyalásnak. Maguk között intéznek el olyan fontos kérdéseket, amelyek feltétlenül a nyilvános pártélet elé tartoznak”.⁶⁴⁴ Egyre követelőkben hangsúlyozza a gazdasági kérdések megoldásának fontosságát, egyre hangosabban követeli a Magyar Párt szociális állásfoglalását. A Délbácska szerint a gondokkal és adóval küszködő földművesek, kisiparosok, kiskereskedők és szőlőbirtokosok gondoljaival a Magyar Pártnak mindenképpen foglalkoznia kellene: „ilyen eszmék keresztülvitelében látjuk a Magyar Párt hatalmas munkáját gazdasági

téren is, nem pedig meddő politikai hallgatásban és személyi torzskodásban”.⁶⁴⁵ S végül nyíltan kimondja: a jugoszláviai magyarság vezetői, a politikusok és az értelmiség elszakadt a néptől.⁶⁴⁶

A pártvezetés demokratizmusát szorgalmazva számtalan esetben szóvá teszi a tömegbázis bevonásának kérdését: „... a legelső dolog a nép széles rétegeinek a bevonása a politikába, mert a nép megkérdezése nélkül megkötött paktumok, nagy fontosságú lépések vagy intézkedések nem vezethetnek eredményre”.⁶⁴⁷ A Magyar Párt működését vizsgálva Mészáros Sándor épp a mondottakban ismerte fel a legnagyobb hiányosságokat: abban tehát, hogy a Magyar Párt tömegbázis nélkül működött, s hogy még a polgárság jelentékeny hányadát sem volt képes bekapcsolni akcióiba.⁶⁴⁸ A Délbácska ebben a tekintetben is következetességről tesz tanúbizonyságot: a pártéletet demokratizálni akarja, a vezetőség zárt ajtóik mögött folyó tárgyalásait szüntelenül bírálja, s ami a legfontosabb: a dolgozók, a földművesek és a munkások jogaiért száll síkra.

Hamis demokrácia című vezércikkében kimondja, hogy a felülről lefelé megszervezett demokratizmus képtelenség, és hogy a magyar kisebbségi pártot is „alulról felfelé” kell megszervezni, hogy valóban a nép érdekeit képviselje.⁶⁴⁹

Ha sorra vesszük a Magyar Párt tevékenységének állomásait, olyan benyomásunk támadhat, hogy az újvidéki magyar napilap szinte rákényszerítette a párt vezetőségét arra, hogy a legfontosabb problémákat végül is napirendjére tűzze. A Délbácska megjelenésétől kezdve rendszeresen tárgyalta a jugoszláviai magyarság gazdasági, politikai és kulturális sérelmeit, s látva a később megalakult Magyar Párt határozatlanságát, szinte pontokba foglalta, mely célokért kellene küzdenie. Egy-egy cikkének érvelését a későbbiekben a Magyar Párt egy-egy dokumentumában is felismerhetjük.

Sok-sok szerkesztőségi felhívás után 1926 júliusában Prokopy Imre, a Magyar Párt főtítkára felhívással fordul a magyar értelmiséghez: „Országunk magyarsága... gazdasági és kulturális téren is határozott dekadenciában van”, első teendőként tehát gazdasági, szociális, egészségügyi és közművelődési előadások egész sorozatát kell megszervezni.⁶⁵⁰

1926 augusztusában megalakul az Országos Magyar Közművelődési Egyesület; az előadások megtervezése, a helyi szervezetek megalakítása s az Egyesület alapszabályának kidolgozása van soron, a programcélokat Prokopy Imre fogalmazza meg — a Délbácska korábbi cikkei nyomán.⁶⁵¹ Nem sokkal később Prokopy már az egyleti élet megszervezését indítványozza; a munka megkezdéséhez be kell gyűjteni az ország területén működő „összes magyar olvasó-, könyvtár-, dal-, zene-, műkedvelői-, nő-, leány-, ifjúsági és legényegyesületek és -körök,

kaszinók, ipartestületek és gazdakörök” pontos adatait.⁶⁵² A Magyar Párt jogsegélyszolgálatot is szervez a nyugdíj nélküli vasutasok és postások megsegítésére.⁶⁵³

A Magyar Párt a Radikális Párttal köt egyezséget, de ez a „paktum” vajmi kevés eredménnyel kecsegtet. A községi és a tartományi választások után sok településen megalakulnak a helyi pártszervezetek, s a munka látszólag jó irányban halad. A választások lebonyolítása előtt a Délbácska hírül adja, hogy a Magyar Párt képviselői körülbelül „1000 nyugdíj nélkül maradt magyar vasutas kérvényét nyújtották be a szabadkai vasútigazgatósághoz”.⁶⁵⁴ A hangzatos választási beszédek közepette nyilván ezeknek a gyakorlati lépéseknek volt társadalmi jelentőségük. A jelekből ítélve a Magyar Párt 1927 őszén ismerte fel azt, hogy memorandumok és nyilatkozatok megfogalmazása, tárgyalások és gyűlések előkészítése mellett ténylegesen is tehet valamit a választóiért.

Az 1927. évi szeptemberi választások során ismét tettelességekre kerül sor (két cím a Délbácskából: „Bácskogradistén letartóztatták és félholtra verték a magyarság vezetőit”; „A srbobrani magyarok rémnapijai”),⁶⁵⁵ a becsei járás területén valóságos terrorhullám söpör végig, s a Magyar Párt elnöke és titkára levélben tiltakozik a belügyminiszternél.⁶⁵⁶ E választások mégis eredményesebbek, mint a múltban voltak: a Magyar Párt fennállásának ötödik évében két magyar párti képviselő kerül a parlamentbe, dr. Várady Imre és dr. Strelitzky Dénes.⁶⁵⁷ A Délbácska így kommentálja a lezajlott választásokat: „A Magyar Pártnak kell hogy legyen mindenütt képviselője. A parlamenti két képviselő is eredmény, de nem olyan nagy, mint amennyi a magyarokat számarányuk szerint megilletné. Ugyanez áll a tartománygyűlési képviselőkre is, mert nem minden választókerület küldött be a magyar kisebbségből is képviselőt.”⁶⁵⁸

A Magyar Párt és a munkásság című vezércikkében ezt írja: „...nem hallgathatjuk azt el, hogy a fizikai munkások nincsenek olyan számban képviselve a Magyar Párt, vezetőségében, amint számuk arányában lenniük kellene”.⁶⁵⁹ A szerkesztőség úgy látja, hogy a Magyar Párt vezetősége a Párt eredeti programtervezetének kompromisszumos keresztülviteleire összpontosítja figyelmét, a radikálisabb követelések tolmácsolása elől elzárkózik, s ez a hiba másként már nem orvosolható, csak a vezetőség összetételének megváltoztatásával.⁶⁶⁰

1927-ben, a november 6-i községi választásokon a Magyar Párt jelentékeny eredményeket ér el: Bácska területén 442 mandátumra tesz szert. A Délbácska nem túlozza el ennek a jelentőségét, s idejekorán figyelmeztet a veszélyre: egyes

községekben, így például Újvidéken bizonyos jelek arra utalnak, hogy a városházán „kisebbség-ellenes blokk”-ok alakulnak.⁶⁶¹ Adminisztratív gáncsoskodásokra is bőven akadt példa a községi választások lebonyolítása után: Újvidéken például a magyar képviselő-testületi tagok állampolgárságának kérdését vetették fel, ezek az utócsatározások azonban már nem befolyásolhatták a választások eredményét.⁶⁶²

A Magyar Párt működése idején Stjepan Radic, a Horvát Nemzeti Parasztpárt elnöke több alkalommal is befolyást igyekezett gyakorolni a magyar választókra. Radicnak a magyar választókhoz való közeledését a Délbácska demagóg politikának minősítette, és amikor 1928 márciusában Radic és Pribicevic újabb ígéreteket tesz a magyar választóknak, vezércikkében kimondja: „Különösen a Bácska és Bánság magyar népe az, amely semmiféle nyilatkozatot és ígéretet nem vesz már készpénznek.”⁶⁶³ 1928 áprilisában a temerini Magyar Párt tisztújító közgyűlésén a lap híradása szerint hatalmas tömeg vesz részt, s ez alkalommal a Radic-féle parasztpárti ígérekkel szemben a cikkíró leszögezi: „Nincs más párt, amely programjába vette volna a magyar... földszegények kielégítését, csak a Magyar Párt”.⁶⁶⁴ A temerini Magyar Párt egy meglehetősen romantikus, „természetelvű” akciót is kezdeményezett ebben az időben: felszólította a gazdákat, hogy „tegyék félre az ideai aratásra az aratógépeket s adják ki a búzát aratásra a szegény munkanélkülieknek”.⁶⁶⁵ Humánus javaslat volt ez, de ellentétben állt a korszerű mezőgazdasági termelés rendjével, és hosszú távon nem is lehetett volna valóra váltani.

1928 szeptemberében a Magyar Párt újvidéki szervezete vacsorát rendezett a Lövölde nagytermében. Az értekezleten az országos vezetőség részéről dr. Sántha György elnök, dr. Nagy Ödön nemzetgyűlési képviselő és dr. Király Károly tartománygyűlési képviselő vett részt. Dr. Sántha ismertette a Magyar Párt programját, a radikálisokkal kötött megállapodás következményeit, és kijelentette, hogy a Párt, okulva a tarasztalatokból, a legközelebbi parlamenti választásokon már önállóan vesz részt. Dr. Király Károly tartománygyűlési képviselő a Délbácska tevékenységéről szól: „A Délbácska az a magyar lap, amely gerinces magatartásával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a noviszádi kerületben olyan öntudatos magyarság él. A Délbácska iránya változatlanul az, amelyen nemcsak a noviszádi magyar népnek kell haladnia hanem ezt az irányt kell követnie az egész magyarságnak.”⁶⁶⁶ Válaszában Tomán Sándor felelős szerkesztő elmondta, hogy megítélése szerint helyes a Párt új irányvétele, jó, hogy a legközelebbi parlamenti választáson önállóan vesz részt, mert „az így megválasztott képviselők sokkal nagyobb erkölcsi erővel rendelkeznek s erélyesebben emelhetnének szót a magyar né-

péert”.⁶⁶⁷

A Magyar Párt vezetősége tehát nyilvánosan is magáénak vallotta a Délbácska radikálisabb irányát; erre azonban csak a Párt megalakulásának hatodik évében került sor.

Az újvidéki pártvacsora után a Délbácska ismét vezércikkben foglalkozik a Magyar Párt politikai akciótervével, s ez alkalommal is korábbi álláspontját ismerteti: „A Magyar Párt a Vojvodina egész magyarságát magában foglalja társadalmi, és osztálykülönbség nélkül, és így egészen természetes, hogy minden osztálynak az érdekeivel számolnia kell...”⁶⁶⁸ A fogalmazásmód szokványos, valamire azonban érdemes felfigyelnünk: az osztálykülönbség nélküli egység, az osztálykülönbség nélküli együvé tartozás a szerkesztőség értelmezése szerint azt jelenti, hogy a Magyar Pártnak minden osztály érdekeivel számolnia kell, egyszerűbben fogalmazva: az osztályérdekeket többé nem lehet semmibe vennie, be kell építenie a párt programjába.

1928 novemberében az új iskolatörvény-javaslattal foglalkozik a lap: „Bármennyire nehéz helyzetben van is a parlamenti magyar kisebbségi csoport azáltal, hogy önálló klubot nem tudott alkotni, mégis abban a felfogásban van, hogy semmiféle klubfegyelem nem adhat neki erkölcsi jogosultságot arra, hogy ezt a végzetes törvényjavaslatot megszavazza.”⁶⁶⁹ Egy héttel később dr. Strelitzky Dénes a parlamentben tiltakozik az elemi iskolákról szóló törvényjavaslat meghozatala ellen: „A törvényjavaslat a magyar kisebbség létérdekeit veszélyezteti, és ellentétben áll a Saint Germaine-i békeszerződés rendelkezéseivel”; „A magyarpárti képviselők nem szavazzák meg a javaslatot, és hajlandók levonni a konzekvenciát a Radikális Párttal szemben” (az egyezség értelmében ugyanis a Radikális Párt ígéretet tett arra, hogy támogatja a magyar iskolaügyet); „A javaslat nem politikum, hanem a magyarság kulturális és gazdasági fennmaradását fenyegető rendelkezés.”⁶⁷⁰

A Magyar Párt az elkövetkező időkben harcot hirdet a népiskolai törvényjavaslat és a földreformhoz fűződő sérelmes intézkedések ellen.⁶⁷¹ Temerinben 2000 választópolgár előtt dr. Strelitzky Dénes a magyar munkásság érdekeiről beszél: „A magyar munkásság a saját érdekei ellen foglal állást, amikor otthagyja azt a zászlót, amely egyedül hirdeti és vezetheti sikerhez a magyarság, a magyar munkásság küzdelmét, mert a magyarság ügyeivel a Magyar Párton kívül őszintén és behatóan senki sem foglalkozik.”⁶⁷² Az idézetből persze a „munkásság” kifejezés hangsúlyozásán kívül más nem olvasható ki, de tünetértékű az elvont „magyarság” és a „magyar munkásság” együtt- említése. S még inkább félreérthetetlen ez a hangsúly-váltás dr. Vilt Vilmosnak az Országos

Magyar Párt-elnöki tanácsához eljuttatott felterjesztése ismeretében.⁶⁷³ „A mai nehéz pénzviszonyok mellett”, olvashatjuk e memorandumban, „éppen a magyar kisebbséghez tartozók vannak a legnehezebb sorsban. A munkanélküliség roppant nagy. Soha még ennyi szegény nem jelentkezett a jótékony intézményeknél átmeneti segélyért, mint most. Éspedig olyanok akik nem önhibájukból nem tudnak keresethez jutni. Elsőrangú szakmunkások állanak munka nélkül, családjuk kenyér nélkül.”⁶⁷⁴ Dr. Vilt Vilmos kifejti, hogy a politikai szervezkedéssel együtt kell haladnia a gazdasági szervezkedésnek is: „Hogy a politikailag megszervezett magyarság ne legyen föld nélkül, az iparosok és munkások munka nélkül.” Dr. Vilt mindenekelőtt az önkéntességre, az önfeláldozásra és a nagylelkűségre apellált, mondván, hogy a gazdasági szervezkedéshez pénz is kell, hogy „meg lehessen teremteni azokat a szervezeteket, amelyek majd kielégítik a kisemberek jogos igényeit. Ha már a földreform kirekesztette a magyar nincstelenek legnagyobb részét a föld élvezetének áldásaiból, meg kell segíteni a földnélkülieket, hogy vehessenek földet, és árát a föld jövedelméből lassan lefizethessék. Az ipari munkásságot is meg kell segíteni, támogatni, hogy olcsó hitellel önálló iparosok és kereskedők lehessenek”.⁶⁷⁵

Kevésbé fontos hírek után 1929 januárjában arról tudósít a Délbácska, hogy a szabadkai főispán „elrendelte a Magyar Párt feloszlását, de a belügyminiszter hatályon kívül helyezte a főispán rendelkezését”.⁶⁷⁶ Ezek már a diktatúra napjai. 1929. január 23-án az újvidéki magyar napilap azt írja, hogy az állam revízió alá veszi az egyesületek működési engedélyét, a bácskai tartományi főispán rendelete nemcsak „a szorosán vett jótékonyági, kulturális, társadalmi és sportegyesületekre vonatkozik, hanem a politikai pártokra is”.⁶⁷⁷ 1929. január 25-én pedig címodalán hozza a hírt:

„FELOSZLATTÁK A MAGYAR PÁRTOT

Szuboticáról jelentik: Vildovics Antonije bácskai tartományi főispán rendeletére a szubotikai rendőrség tegnap formálisan is feloszlatta a Magyar Pártot. A rendőrség közegei lefoglalták a Magyar Párt-központjának irattárát, és beszállították a rendőrségre.”⁶⁷⁸

A belgrádi rendőrség 1929. január 24-én sorra feloszlatta „a radikális, demokrata, földmunkás, republikánus, szocialista, független demokrata és a balkáni parasztpártokat, illetve a pártoknak Beogradban nyilvántartott fiókjait, vagy szervezeteit”.⁶⁷⁹

A Magyar Pártéval azonos sorsban osztozott tehát a többi párt is — illetve, nem egészen. A városi tanácsok „újjszervezése” alkalmával a hatóságok már 1929 februárjában

szembeötlő módon mellőzik azokat a megválasztott és kinevezett képviselő-testületi tagokat, akik tagjai vagy vezetői voltak a feloszlott Magyar Pártnak. Így például a zombori kibővített tanács kinevezésekor a volt Magyar Párt tagjai közül „csak dr. Ceisel Lajost, a szombori szervezet volt ügyvezető elnökét nevezték ki... a többiek nem kerültek be a kibővített tanácsba”.⁶⁸⁰ Újvidéken a korábban több mint 40 helyett mindössze 12 bizottságban kaptak helyet a magyarok.⁶⁸¹

A feloszlott Magyar Párt vezetői nem maradtak tétlenek, de vajmi kevés eredménnyel járt a munkálkodásuk. A szabadkai Népkör küldöttsége 1929 májusában megbeszélést folytatott Petar Živković hadseregtábornok-miniszterelnökkel, s ez alkalommal a küldöttség, vezetője, dr. Strelitzky Dénes „felhívta a miniszterelnök figyelmét arra, hogy számos magyar egyesületnek az alapszabályait még nem hagyták jóvá, és ezért ezek nem tudnak működni”.⁶⁸² Živković miniszterelnök természetesen ígéretet tett, hogy támogatni fogja a javaslatot. Ígérete pusztá ígéret maradt.

A korabeli lapközleményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a feloszlott Országos Magyar Párt vezetői kulturális téren és iskolaügyeikben is igyekeztek valamiféle engedményeket kiküzdeni, megszövegezői és szorgalmazói voltak több felterjesztésnek, de ezt már csak mint magánemberek vagy mint egyesületi tagok tehették meg.

1928 júliusában az SzHSz Királyságban megalakult a Népszövetségi Ligák Uniójának magyar kisebbségi csoportja; e csoport társelnökei voltak: dr. Várady Imre, Törley Gyula és dr. Falcione Árpád, valamennyien a Magyar Párt egykori vezetői. E testület munkájában később is részt vettek, de tevékenységük gyakorlatilag nem befolyásolta a hazai viszonyokat. 1929. október 22-én dr. Deák Leó, a feloszlott Magyar Párt zombori elnöke, a kisebbségi kongresszus tagja táviratot intézett a bécsi kisebbségi kongresszus állandó titkárához, amelyben tiltakozott az olaszországi szlávok üldözése ellen.⁶⁸³ Dr. Deák táviratát egy hónappal később a népszövetségi főtitkárság elé terjesztették. E hírből számunkra az a lényeges, hogy a távirat küldője „a jugoszláviai magyar kisebbség nevében” tiltakozott Vladimir Gortan kivégzése ellen.⁶⁸⁴

Az évek során a Délbácska eljutott az „európai kisebbségi gondolat” megfogalmazásáig, s eljutott az „egyetemes magyar kisebbségi program” megfogalmazásáig is. 1927 májusában szorgalmazza az utódállamokban alakult magyar pártok együttműködését, ugyanebben a hónapban Magyarok kisantantja című vezércikkében konkretizálja ezt az elképzelést: „A három szövetséges állam magyarsága talán szintén megalakít-

hatná a maga kisantantját, így talán inkább tudja majd jogait is biztosítani, nemcsak kötelességeit.”⁶⁸⁵ E nagyszabású terv azonban terv maradt, a korabeli európai politikai helyzet legkevésbé sem kedvezett valóra váltásának. Mindezt a Délbácska a Magyar Párt felfejlődése idején fogalmazta meg, de amikor a Párt már számottevő eredményeket érhetett volna el, és amikor programját is radikálisabban fogalmazta meg, bekövetkezett a diktatúra kikiáltása és a pártok feloszlata.

1927 júliusában Becsület és tisztesség című vezércikkében az újvidéki magyar napilap kimondja, hogy „A Magyar Párt az egyetlen összefoglaló politikai szerve az itt élő magyarságnak.”⁶⁸⁶ 1929 januárjában azonban a Magyar Pártot feloszlatták, s végérvényesen megszűnik politikai tényező lenni.